

Astronomiden Gastronomiye
Tarihten Coğrafyaya

ETİMOLOJİK KEŞİFLER

Erdoğan Tekbaş

ERDİNÇ TEKBAŞ

1973 yılında Ankara'da doğdu. İTÜ Elektronik ve Haberleşme Mühendisliği Bölümünü bitirdi. Aynı bölümde ve TODAİE Kamu Yönetimi Bölümünde yüksek lisans eğitimlerini tamamladı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Programından doktora derecesi aldı. Akabinde Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programını tamamladı.

Dünya Bizim ve Karakalem mecralarında yazıları yayınlandı. Tablet Fıkralar ve Nükteler, Ticari Cemaatler, Akla Takılanlar Ya da Aklın Takıldıkları (E-kitap), Ayetlerin İzinde Kur'an'ı Anlamak (E-kitap), Değişen Toplumsal Yapıda Karakter (Bölüm yazarı) ve Toplumsal Sorunlara Sosyolojik Bakışlar (Bölüm yazarı) adlı eserleri yayınlandı. aklatakılanlar.com adlı internet sitesi bulunmaktadır.

Birçok ilim dalından sonra keşfettiği etimolojinin renkli dünyasında yolculuğuna devam ediyor.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Bir Fincan Kahvenin Kırk Yıl Hatırı Vardır	9
Yeğencilik Hastalığı	25
Bilinçli Farkındalık	31
Yatırım Tavsiyesi.....	35
Kutupların Sırrı	39
Simyadan Kimyaya Elementler Dünyası	41
Cenap ve Hazret.....	49
Tatlı Yiyelim, Tatlı Konuşalım	51
Halk Takvimi	67
Şehitler Neyin Şâhididir?	75
Bunları Biliyor Muydunuz?-1.....	77
Fitratın Yönü Sağ	81
Yargıda İnsaf.....	97
Çorbada Tuzum Olsun	99
Önlem mi Almalı, Tedbir mi?.....	117
Bunları Biliyor Muydunuz?-2.....	119
Öfke, Asabiyet ve Hamiyet	123
Kader - Kısmet.....	129
Tanburam Rebab Çiğirim Kebap Oldu.....	137

Hindi, Şükran Günü, Kara Cuma ve Büyük Dram.....	153
Bunları Biliyor Muydunuz?-3.....	161
“Yaratanların En Güzeli” Allah.....	165
Dört Dörtlük Bir Yazı.....	169
Immanuel'den Elizabeth'e.....	171
Bol Tuzlu Bir Yazı.....	177
Seçimlerde Oyumuzu Kime Verelim?.....	185
Bunları Biliyor Muydunuz?-4.....	191
Hz. Nuh'un Gemisi Nerede?.....	193
Dışlarımızda Saklanmış Bilgiler.....	197
Askerlikte Rütbeler.....	209
Suya Sabuna Dokunan Bir Yazı: Tuvalden Tuvalete.....	217
İnsanlık Tarihinde Kara Bir Sayfa: Hadım Etme.....	233
İlim İlim Bilmektir.....	245
Kadir Gecesi Ramazan'ın 27. Gecesi Mi?.....	249
Zafer ve Fetih Ayı Ağustos.....	257
Bunları Biliyor Muydunuz?-5.....	259
Hac ve Umre.....	263
Renklerin Anlamları.....	267
Ehemiyyet ve Mühimmat.....	275
Ruhun Esprisi.....	277
Başarılı Bir Boykot İçin Ne Yapılmalı?.....	281
Alak ve İmplantasyonun Alakası.....	287
Ah Şu Hastalıklar.....	289
Dakika, Saniye ve Salise.....	295
Karnivor ve Karnaval.....	297
Ülkeler.....	299
Kaynakça.....	329

ÖNSÖZ

Çocukluğumdan itibaren incelemek, araştırmak ve yeni bilgiler edinmek en büyük zevklerimden biri oldu. Dünyaya bu bilgiler yeniden gelme imkânım olsa herhalde ya “din” bilimci olurdum ya da “dil” bilimci. Ancak liseden sonra çoğu Türk gencinin yaşadığı tercih körlüğü, benim de eğitim çalışmalarına mühendislikten başlamama neden oldu. Neyse ki önüme çıkan fırsatlar sosyal alanlara kayabilmeme imkân sağladı. Bu da beni “ilimler âleminde” dikey ilerlemeye değil, yatay genişlemeye sevk etti.

Söz konusu yatay yolculuğun katkıları da oldu şüphesiz. Kelimelerin altında yatan inceliklere olan ilgim etimolojiyi keşfime zirveye ulaştı. Adı üzerinde “köken bilimi”, beni köklerimiz keşfine yönlendirdi. Akabinde amatör düzeydeki merakım önce yazılara sonra da kitaba dönüştü. Bu kitabı salt bir “dil bilimi” kitabı olarak görmek doğru olmaz. Okudukça etimoloji ile diğer bilim dalları arasında mekik dokumanın bir hasılası olduğuna şahit olacak; biyoloji, kimya, coğrafya, din bilimleri, gastronomi ve tarih gibi birçok alanda yazılar göreceksiniz.

Bu kitabı yayınlama imkânını sağlayan Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık AŞ çalışanlarına, çalışmalarına her zaman destek olan aileme ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm okuyucularına sevgilerimi sunuyorum.

BİR FİNCAN KAHVENİN KIRK YIL HATIRI VARDIR

“I have measured out my life with coffee spoons (Kahve kaşaklarıyla ölçmüşüm hayatımı)” J. Alfred Prufrock’un Aşk Şarkısı, T. S. Eliot

Bu yazımda, keçileri düz duvara tırmandıran bir içecekten, kahveden bahsedeceğim. Atalarımız *“Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sobbet ister kahve bahane”* demiş olsa da tüm dünyada sudan sonra en çok tüketilen içeceğin kahve oluşu, kahvenin evrensel beğeniyi cezbeden kendine has özellikleri olduğunu gösteriyor.

Kahvenin Keşfi

Kahvenin tam olarak ne zaman keşfedildiği bilinmiyor. Bununla ilgili birçok efsane mevcut, ancak en meşhuru Etiyopyalı keçi çobanı Hâlid (Khalid/Kaldi) ile ilgili olanıdır. Efsaneye göre 9. yüzyılda yaşayan Hâlid bir ağacın meyvelerini çiğneyen keçilerin enerji patlaması yaşadığını görür. Kendisi de yiyince daha zinde, uyanık ve enerjik olduğunu hisseder. Bu meyveleri bir din adamına götürür. Din adamı kötü olabileceği düşüncesiyle aldığı

meyveleri ateşe atar, ancak ortaya çıkan nefis koku onun da fikrini değiştirir ve kahve giderek yaygınlaşan bir içecek hâline dönüşür.

Benzer bir Yemen efsanesinde de Müslümanlara ait bir dergâhın keçilerini güden çoban, dergâhta bulunan imama keçilerin geceleri uyanık geçirdiğinden bahseder. İmam, yaptığı araştırmalar sonucu bunun kahve meyvesinden kaynaklandığını bulur ve kahve içerek gecelerini ibadetle geçiren, yorgunluk hissetmeyen, zihni açık bir bilgeye dönüşür. Dergâhtaki diğer Müslümanlar da kahveyi tadınca aynı etkiyi hissederler.

Bugün birçok yerde Kaldi ve keçi ismini taşıyan kafelerin olmasının nedeni bu hikâyelere dayanıyor.

Bir de bu otantik içeceğin kullanımını Hz. Süleyman'a veya Hz. Muhammed'e bağlayan, ancak kaynağı sahil olmayan bazı dini rivayetler var.

Kahve Kültürünün Oluşması

Bugün artık evrensel bir kültür ögesi hâline dönüşmüş olan kahvenin 9. yüzyılda Etiyopya'da önce yiyecek olarak ortaya çıktığı ve 15. yüzyılın ortalarında da Yemen'in süfi dergâhlarında içecek olarak kullanılmaya başladığı düşünülmektedir. "*Kahve Yemen'den gelir/Bülbül çemenden gelir*" türküsünü hatırlayalım.

Etiyopya'dan başlayan kahvenin yolculuğu, 16. yüzyıl başlarında Mekke ve Kahire'ye, akabinde İstanbul'a ve nihayet 17. yüzyıl ortalarında Avrupa kentlerine ulaşarak devam eder.

Kâtib Çelebi, kahvenin 1543 yılında İstanbul'a geldiğini belirtirken Âli Mustafa Efendi İstanbul'da ilk kahvehanelerin açıldığı tarihi 1553, Peçuylu İbrahim ise 1555 olarak verir. İstanbul'da kahvehanelerin sayısı giderek artar ve Kanûnî'nin son döneminde bu sayı 50'ye, 1792 yılında 1631'e ve 1821 yılında 2076'ya ulaşır. 17. yüzyılda resmî toplantılarda ve merasimlerde kahve ikram geleneği oluşur. Her yıl Yemen'den Mısır'a getirilen

5000 ton kahvenin yarısının İstanbul başta olmak üzere Osmanlı şehirlerine götürülmesi, yaygınlaşmanın boyutunu ortaya koymaktadır. İstanbul'da bulunan Tahmis sokak kahvecilerin merkezi olur. Tahmis, “ateşte kavurma” demektir. Tahmis ve tahmis-hane, “kahvenin kavrulup dövülerek veya çekilerek satıldığı yer, kuru kahveci” anlamında kullanılıyor.

Avrupa'da da kahve kültürünün oluşmaya başlaması sonucu 1615'te Venedik'te, 1644'te Marsilya'da, 1650'de Londra'da, 1651'de Viyana'da ve 1669'da Paris'te kahvehaneler açılır.

Kahve daha sonra İspanyollar vasıtasıyla Brezilya'ya intikal eder ve orada da yetiştirilmeye başlanır.

Bugün itibarıyla kahve dünya borsalarında işlem gören ve petrolden sonra en çok ihraç edilen kıymetli bir emtiadır. Kahve sektörü her geçen gün hızla büyümektedir. Expert Market Research verilerine göre; küresel kahve pazarı büyüklüğü 2023 yılı sonunda yaklaşık 138,15 milyar dolara ulaşmıştır. Brezilya, kahve üretiminde birinci sırada yer alıyor. Brezilya'yı sırasıyla Vietnam, Kolombiya, Endonezya ve Meksika takip ediyor. 2023 yılı verilerine göre ilk beş ülkeye bakarsak Finlandiya'da kişi başı yılda 9,6 kg, Norveç'te 7,2 kg, Hollanda'da 6,7 kg, İsveç'te 6,5 kg ve Slovenya'da 6,1 kg kahve tüketiliyor. Bize gelince, kişi başı tüketim son 10 yılda 4 kat artarak 1,5 kilograma yükselmiştir.

Kahvenin Etimolojisi

Kahve sözcüğünün kökeni ile ilgili farklı görüşler olsa da ağırlıklı görüş Arapçadaki “kahiye-iştahı kesildi” fiilinden türeyen “kahy” kelimesinden geldiği yönündedir. Kelime ayrıca “doyma, halis süt ve koku” anlamlarına da gelmektedir. Önceleri kahve sözcüğü, iştah kesici bir şarap cinsi anlamında kullanılıyordu. Daha sonra yeni keşfedilen bu içeceği ifade etmekte kullanılmaya başlanmıştır. Bazıları ise kahvenin sesletim olarak da benzeyen Etiyopya'da-